Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (втори състав)

20 септември 2018 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Неравноправни клаузи — Директива 93/13/ЕИО — Приложно поле — Член 1, параграф 2 — Задължителни законови или подзаконови разпоредби — Член 3, параграф 1 — Понятие „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“ — Клауза, включена в договора след сключването му вследствие на намеса на националния законодател — Член 4, параграф 2 — Съставяне на клауза на ясен и разбираем език — Член 6, параграф 1 — Служебно разглеждане от националния съд на неравноправния характер на дадена клауза — Договор за кредит, изразен в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител“

По дело C-51/17

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Fővárosi Ítélőtábla (Регионален апелативен столичен съд Будапеща, Унгария) с акт от 17 януари 2017 г., постъпил в Съда на 1 февруари 2017 г., в рамките на производство по дело

OTP Bank Nyrt.,

OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt.

срещу

Teréz Ilyés,

Emil Kiss,

СЪДЪТ (втори състав),

състоящ се от: M. Ilešič, председател на състава, A. Rosas, C. Toader, A. Prechal (докладчик) и E. Jarašiūnas, съдии,

генерален адвокат: E. Танчев,

секретар: I. Illéssy, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 22 февруари 2018 г.,

като има предвид становищата, представени:

– за OTP Bank Nyrt. и OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt., от A. Lendvai, ügyvéd,

* Език на производството: унгарски.

– за Ilyés и Kiss, от P. Dantesz, ügyvéd,

– за унгарското правителство, от M. Z. Fehér, в качеството на представител,

– за полското правителство, от B. Majczyna, в качеството на представител,

– за Европейската комисия, от A. Tokár и A. Cleenewerck de Crayencour, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 3 май 2018 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 1, параграф 2, на член 3, параграф 1 и на член 4, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273 и поправка в ОВ L 293, 2014 г., стр. 59), както и на точка 1, буква и) от приложението към тази директива.

2 Запитването е отправено в рамките на спор между OTP Bank Nyrt. и OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. (наричани по-нататък заедно „OTP Bank“), от една страна, и г-жа Teréz Ilyés и г-н Emil Kiss (наричани по-нататък заедно „заемателите“), от друга страна, по повод на искане за констатиране на неравноправния характер на някои клаузи, съдържащи се в договор за заем, изразен в швейцарски франкове (CHF), отпуснат и изплащан в унгарски форинти (HUF).

Правна уредба

Правото на Съюза

3 Съгласно тринадесето съображение от Директива 93/13:

„като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват условия, които отразяват задължителни нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или [Европейския съюз] са стран[и]; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни“.

4 Член 1, параграф 2 от тази директива предвижда:

„Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или [Съюзът] са стран[и], по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

5 Член 3 от посочената директива има следното съдържание:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[…]

3. Приложението съдържа примерен и неизчерпателен списък на клаузи, които се смятат за неравноправни“.

6 Съгласно член 4 от същата директива:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и […] на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

7 Член 6, параграф 1 от Директива 93/13 предвижда:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

8 Член 7, параграф 1 от тази директива има следното съдържание:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, също[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

9 Приложението към Директива 93/13, озаглавено „Условия, посочени в член 3, параграф 3“, съдържа точка 1, буква и) със следното съдържание:

„Условия, които имат за предмет или резултат:

[…]

и) окончателно обвързване на потребителя с условия, с които той не е имал реална възможност да се запознае преди сключването на договора;

[…]“.

Унгарското право

Закон за кредитните институции

10 По силата на член 203 от hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Закон № CXII. от 1996 г. за кредитните и финансовите институции, наричан по-нататък „Законът за кредитните институции“):

„1) Финансовите институции са длъжни да информират по ясен и разбираем начин своите настоящи и бъдещи клиенти относно условията за ползване на предоставяните от тях услуги и относно измененията на тези условия. […]

[…]

6) При сключени с потребители договори за отпускане на заем в чуждестранна валута или договори, предвиждащи възможност за придобиване на недвижим имот, финансовата институция е длъжна да обясни на клиента риска, който същият поема със сключването на договора, а с подписа си клиентът потвърждава, че е бил информиран“.

Закон DH 1

11 Съгласно член 1, параграф 1 от Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria (Върховен съд, Унгария) за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между кредитни институции и потребители; наричан по-нататък „Закон DH 1“):

„Този закон се прилага по отношение на договорите за заем, сключени с потребители между 1 май 2004 г. и датата на влизане в сила на този закон. За целите на прилагането на този закон „договор за заем, сключен с потребител“, е всеки сключен между финансова институция и потребител договор за кредит, заем или лизинг, основан на чуждестранна валута (обвързан със или сключен в чуждестранна валута и погасяван във форинти) или на форинти, ако в общите договорни условия или в договорни условия, които не са индивидуално договорени, е включена клауза като посочената в член 3, параграф 1 или член 4, параграф 1“.

12 Съгласно член 3, параграфи 1, 2 и 5 от този закон:

„1) Клауза на договор за заем, сключен с потребител, по силата на която кредитната институция прилага курс „купува“ при отпускането на средствата, предназначени за придобиването на вещта, с оглед на което е сключен договорът за заем или лизинг, а за погасяването прилага курс „продава“ или друг обменен курс, различен по вид от курса, по който са отпуснати средствата, е нищожна, освен ако не е индивидуално договорена.

2) Без да се изключва прилагането на параграф 3 вместо нищожната клауза по параграф 1 се прилага официалният обменен курс, определен от [Националната банка] за съответната валута, по отношение както на отпускането на средствата, така и на погасяването (в това число на плащането на месечните вноски и всички разходи, такси и комисиони, определени в чуждестранна валута).

[…]

5) Финансовата институция трябва да извърши приключване на сметката с потребителя по реда, установен в специален закон“.

13 Член 4 от посочения закон гласи:

„1. Всяка клауза на договор за заем, сключен с потребител и предвиждащ възможност за едностранно изменение, която позволява едностранно увеличаване на лихвите, разходите и комисионите, се счита за неравноправна, освен ако не е индивидуално договорена […]

2. Договорна клауза като предвидената в параграф 1 е нищожна, ако финансовата институция не е започнала гражданско съдебно производство […] или съдът е отхвърлил иска или е прекратил производството, освен ако по отношение на договорната клауза е възможно да се образува съдебно производство […], но такова не е било образувано или, в случай че е било образувано, съдът не е обявил клаузата за нищожна на основание на параграф 2a.

2a. Договорна клауза като предвидената в параграф 1 е нищожна, ако съдът я обяви за нищожна на основание на специалния закон за приключване на сметките, в производство, образувано по иск, предявен от надзорния орган в обществен интерес.

3. В предвидените в параграфи 2 и 2a случаи финансовата институция трябва да извърши приключване на сметката с потребителя по реда, установен в специален закон“.

Закон DH 2

14 От акта за преюдициално запитване следва, че с приемането на Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Закон № XL от 2014 г. относно правилата за приключване на сметките по Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria (Върховен съд) за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между кредитни институции и потребители, както и относно някои други разпоредби, наричан по-нататък „Закон DH 2“), унгарският законодател по-конкретно налага на кредитните институции да поправят във финансово отношение с приключване на сметките неправомерно платените от потребителите суми по силата на неравноправните клаузи.

Закон DH 3

15 Съгласно член 3, параграф 1 от az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Закон № LXXVII от 2014 г. за уреждане на въпроси, свързани с промяната на валутата, в която са сключени с потребители някои договори за заем, и за приемане на правила за лихвите, наричан по-нататък „Закон DH 3):

„Договорите за заем, сключени с потребители, се изменят по право в съответствие с разпоредбите на този закон“.

16 Член 10 от този закон гласи:

„Кредитната институция — заемодател по договор за ипотечен заем в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, е длъжна в срока за изпълнение на задължението си за приключване на сметката съгласно [Закон DH 2] да преобразува във форинти дълга по договора за ипотечен заем в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, или целия дълг, произтичащ от този договор — включващ лихвите, таксите, комисионите и разходите,

начислени в чуждестранна валута — като се основе на приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон DH 2], и приложи този курс, който е по-благоприятен за потребителя към референтната дата, измежду:

a) средната стойност на официалните обменни курсове за съответната валута, определени от Националната банка на Унгария за периода между 16 юни 2014 г. и 7 ноември 2014 г., или

b) официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария на 7 ноември 2014 г.“

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

17 На 15 февруари 2008 г. заемателите сключват с ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt., праводател на OTP Bank, заем в швейцарски франкове, който обаче е отпуснат и се изплаща в унгарски форинти (наричан по-нататък „разглежданият договор за заем“). Същият, обезпечен с отделен договор за ипотека, е бил сключен в тази валута по обменния курс за деня. Договорът за заем съдържа клаузи, предвиждащи, от една страна, разлика между валутния курс, приложим към отпускането на заема, и този, приложим към изплащането му, съответно практикуваните от OTP Bank и нейния праводател курс „купува“ и курс „продава“ (наричана по-нататък „разликата между курс „купува“ и курс „продава“), и от друга страна, възможност за едностранно изменение в полза на заемодателя, която му позволява да увеличава лихвите, разходите и комисионите (наричана по-нататък „възможност за едностранно изменение“).

18 Точка 4.7.1. от разглеждания договор за заем предвижда, че „[д]лъжникът е длъжен да изпълни задълженията си за плащане във валутата на заема като преведе насрещната стойност в унгарски форинти по сметката „кредит“ […] открита в [OTP Bank] за целите на настоящия заем. Длъжникът е длъжен да изпълни задълженията за плащане най-късно в деня на падежа на дълга по курс „продава“ на уговорената валута, публикуван в съответствие с разпоредбите на вътрешния регламент, като следи да захрани горепосочената сметка най-късно в деня на падежа до размера на насрещната стойност в унгарски форинти. Кредитодателят конвертира в унгарски форинти задълженията за плащане на длъжника, изразени във валута, по курса, посочен в настоящата точка, към деня на падежа и вписва тази сума в дебитната част на посочената сметка „кредит“ в унгарски форинти.[…]“.

19 Точка 10 от разглеждания договор за заем, озаглавена „Декларация за уведомяване за риска“, съдържа следното:

„Във връзка с рисковете по заема длъжникът декларира, че е запознат и разбира предоставената му от кредитора подробна информация в това отношение и че е запознат с риска от сключването на договор за заем в чуждестранна валута, който риск е изцяло за негова сметка. По отношение на валутния риск длъжникът е запознат по-конкретно, че ако по време на действие на договора настъпят неблагоприятни изменения в курса на форинта спрямо швейцарския франк (тоест в случай на спад на курса на форинта спрямо законния обменен курс към момента на връщане на заема), това може да доведе включително до съществено увеличение на погасителните вноски, определени в чуждестранна валута и платими във форинти. С подписването на настоящия договор длъжникът заявява, че е наясно, че икономическите последици от този риск са изцяло в негова тежест. Длъжникът също така декларира, че е преценил внимателно и приема евентуалните последици на валутния риск, както и че е преценил риска от гледна точка на своята платежоспособност и финансовото си състояние и че няма да има срещу банката каквито и да било претенции, основани на валутния риск“.

20 На 16 май 2013 г. заемателите сезират Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща, Унгария) с иск за отмяната на разглеждания договор за заем с мотив по-конкретно че те не са могли да преценят обхвата на валутния риск, тъй като съответната договорна клауза не била съставена на ясен и разбираем език.

21 Освен това на 22 юли 2013 г. OTP Bank развалия посочения договор поради неизпълнението му от заемателите.

22 Според OTP Bank нейният праводател е изпълнил изцяло задължението си за уведомяване, що се отнася до валутния риск в съответствие със задълженията, наложени с член 203 от Закона за кредитните институции.

23 Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща, Унгария) уважава иска на заемателите с решение от 11 март 2016 г. Този съд посочва, първо, че сключването на договора за заем във валута по това време е било по-изгодно и по-евтино от сключването на договор в унгарски форинти. Второ, OTP Bank е трябвало да знае с оглед на назряващата криза, че при използването на швейцарския франк като сигурна валута са налице значителни рискове, без обаче тя да е предупредила за това заемателите. Освен това договорната клауза относно валутния риск не била съставена на ясен и разбираем език. Тази юрисдикция решава да конвертира остатъка от дълга на заемателите в унгарски форинти, както ако разглежданият договор за заем беше сключен в тази валута.

24 OTB Bank обжалва това решение пред запитващата юрисдикция Fővárosi Ítélőtábla (Регионален апелативен столичен съд Будапеща, Унгария) на основание, че първоинстанционната юрисдикция не е взела предвид разпоредбите на унгарското право, влезли в сила след предявяването на иска от заемателите, по-конкретно тези на Закон DH 2, и съдържащите се в тях процедурни изисквания, на които трябва да отговори потребителят в качеството си на ищец в производство във връзка с договор за заем в чуждестранна валута.

25 За сметка на това заемодателите искат да се потвърди решението на Fővárosi Törvényszék (Съд на Будапеща). Според тях член 3, параграф 1 и член 4, параграф 1 от Закон DH 1 квалифицират по принцип като неправомерна всяка клауза, предвиждаща разлика между курс „купува“ и курс „продава“ или възможност за едностранно изменение, докато другите клаузи на договора, по-конкретно тези относно уведомяването относно рисковете, свързани с валутния курс, не спадали към тези разпоредби и трябвало да се преценяват във всеки отделен случай.

26 Запитващата юрисдикция припомня, че Закон DH 1 е бил приет вследствие, от една страна, на Решение № 2/2014 PJE на Kúria (Върховен съд, Унгария) (*Magyar Közlöny* 2014/91., стр. 10975), постановено в интерес на еднакво тълкуване на разпоредбите на гражданското право, и от друга страна, на решение на Съда от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Член 3, параграф 1 от този закон предвижда, че клаузи в потребителски договори за заем относно разлика между курс „купува“ и курс „продава“, които не са били индивидуално договорени, са нищожни. Посоченият закон налага вместо подобна клауза с обратно действие да се приложи клауза, предвиждаща прилагането на официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария.

27 Освен това от акта за преюдициално запитване следва, че в посоченото в предходната точка решение Kúria (Върховен съд) е приел, че „клаузата в договор за заем в чуждестранна валута, сключен с потребител, по силата на която валутният риск се поема изцяло от потребителя — в замяна на по-благоприятен лихвен процент — е договорна клауза, която се отнася до основния предмет, чиято неравноправност като общо правило не подлежи на преценка. Тази клауза може да бъде преценена и обявена за неравноправна само ако към момента на сключването на договора, с оглед на текста на договора и дадената от финансовата институция информация, неговото съдържание не е било ясно и разбираемо за средния потребител, който е относително

осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен. Договорните клаузи, отнасящи се до валутния риск, са неравноправни, а договорът — съответно частично или изцяло недействителен, ако поради недостатъчна или закъсняла информация от финансовата институция потребителят има основание да смята, че валутният риск е нереален или че е ограничен спрямо него“.

28 След това с приемането на Закон DH 2 унгарският законодател налага на кредитните институции да извършат приключване на сметките с изплащане на недължимо платените суми въз основа на неравноправните клаузи, посочени в членове 3 и 4 от Закон DH 1. От своя страна Закон DH 3 предвижда, че въпросните заеми ще бъдат окончателно конвертирани в унгарски форинти по валутния курс, посочен в член 10 от него, за да се избегнат валутните рискове в бъдеще.

29 Запитващата юрисдикция отбелязва, че с приемането на закони като Закон DH 1 и Закон DH 3 унгарският законодател се е опитал да разреши проблема, произтичащ от сключването на многобройни договори за заем в чуждестранна валута, по-конкретно като е премахнал разликата между курс „купува“ и курс „продава“ и като е наложил прилагането на валутния курс, фиксиран от Националната банка на Унгария. При все това тази юрисдикция отбелязва, че макар този последен курс да е по-благоприятен за потребителя от предвидения в договора за заем, това не променя факта, че рискът от колебанията на валутния курс на чуждестранната валута спрямо валутата на погасяването на заема, продължава, в случай на увеличаване на тази валута или на обезценяване на националната парична единица, да се носи от заемателя.

30 При все това, от една страна, според запитващата юрисдикция подобно субституиране на договорни клаузи от разпоредби на националния закон би могло да има за резултат това, че тези клаузи вече няма да попадат в приложното поле на Директива 93/13, доколкото те не са „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“, по смисъла на тази директива. От друга страна, ако тези клаузи би трябвало да се квалифицират като „договорни клаузи“ по смисъла на посочената директива, клаузата относно валутния риск би могла да спада към изключването от приложното поле, предвидено в член 1, параграф 2 от същата директива, при положение че тя би могла да представлява договорна клауза, която „отразява[…] задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на тази разпоредба и следователно не би била предмет на разпоредбите на Директива 93/13.

31 В хипотезата, в която предвиденото в член 1, параграф 2 от Директива 93/13 изключване от приложното поле не се прилага в конкретния случай, запитващата юрисдикция сочи, че има задачата да прецени дали клаузата относно валутния риск е съставена на ясен и разбираем език, доколкото заемателите са получили само обща информация, що се отнася до валутния риск.

32 В този контекст запитващата юрисдикция се пита дали при разглеждането на тази клауза е възможно да отчете други евентуално неравноправни клаузи, както те са посочени в договора в момента на сключването му, макар и впоследствие същите да са били отменени и евентуално заменени по силата на разпоредбите на националното право.

33 Накрая, що се отнася до служебната преценка на неравноправни клаузи от националния съд, запитващата юрисдикция сочи, че Kúria (Върховен съд) е тълкувал практиката на Съда, следейки, подобно на Съда, за спазването на диспозитивното начало, съгласно което съдът се произнася по иска въз основа на посочените от страните факти и направените от тях искания, с оглед на заявения петитум. Така запитващата юрисдикция иска да установи дали тя има правомощието, дори задължението, да преценява евентуалния неравноправен характер на клаузите, които не са били изтъкнати от потребителя в подкрепа на неговата претенция в качеството му на ищец.

34 При тези обстоятелства Fővárosi Ítélőtábla (Регионален апелативен столичен съд Будапеща, Унгария) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Следва ли да се счита за клауза, която не е индивидуално договорена по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 и следователно попада в приложното ѝ поле, договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя и която — в резултат на премахването на неравноправна договорна клауза, предвиждаща разлика между курс „купува“ и курс „продава“ и задължението за носене на съответния валутен риск — е станала част от договора с действие ex tunc вследствие на законодателна намеса, осъществена с оглед на съдебните спорове за обявяване на недействителност на голям брой договори?

2) В случай че договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя, попада в приложното поле на Директива 93/13, следва ли изключението в член 1, параграф 2 от тази директива да се тълкува в смисъл, че обхваща и договорна клауза, която отразява национални задължителни разпоредби по смисъла на точка 26 от [решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)], приети или влезли в сила след сключването на договора? Попада ли в обхвата на изключението и договорна клауза, която е станала част от договора с действие ex tunc след неговото сключване и по силата на национална задължителна разпоредба, с която се санира недействителността, породена от неравноправността на договорна клауза, без която е невъзможно изпълнението на договора?

3) Ако с оглед на отговорите на предходните въпроси е възможно да се прецени дали договорна клауза, по силата на която валутният риск се поема от потребителя, е неравноправна, следва ли залегналото в член 4, параграф 2 от Директива 93/13 условие клаузите да са изразени на ясен и разбираем език, да се счита за спазено и когато задължението за предоставяне на информация, установено в закона и формулирано по необходимост най-общо, е изпълнено по посочения в изложението на фактите начин, или пък е необходимо да са предоставени данните относно риска за потребителя, които са били известни на финансовата институция или до които същата е имала достъп към момента на сключването на договора?

4) С оглед на изискването за яснота и прозрачност и на предвиденото в точка 1, буква и) от приложението към Директива 93/13, има ли значение за целите на тълкуването на член 4, параграф 1 от Директива 93/13 обстоятелството, че към момента на сключването на договора клаузите относно правото на едностранно изменение и разликата между курс „купува“ и курс „продава“ — които години по-късно са се оказали неравноправни — са били включени в договора наред с клаузата относно носенето на валутния риск, поради което в резултат на кумулативното действие на тези клаузи потребителят на практика изобщо не е бил в състояние да предвиди как ще се променят в бъдеще задълженията му за плащане, нито какъв е механизмът на изменение на същите? Или обявените впоследствие за неравноправни договорни клаузи не трябва да се вземат предвид, когато се преценява дали клаузата относно носенето на валутния риск е неравноправна?

5) В случай че националният съд обяви за неравноправна клаузата, по силата на която валутният риск се носи от потребителя, задължен ли е този съд, при определянето на правните последици в съответствие с националното право, да извърши служебна преценка — при спазване на състезателното начало в исковото производство — на други клаузи, на които ищците не са се позовали в исковата си молба? Приложим ли е принципът на служебното начало в съответствие с практиката на Съюза и когато ищецът е потребител, или с оглед на ролята в цялото производство на правото на страните да се разпореждат с предмета на делото, както и с оглед на особеностите на производството, принципът на диспозитивното начало изключва в случая служебната преценка на съда?“.

По преюдициалните въпроси

По допустимостта на въпросите

35 OTP Bank прави възражение за недопустимостта на въпроси 1—4 на основания по същество че те имат хипотетично естество и че искането тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство. Според OTP Bank запитващата юрисдикция е изходила от погрешното схващане, че закони DH 1 и DH 3 имат за последица да поставят върху потребителите валутния риск, свързан с договорите за заем в чуждестранна валута. Всъщност посочените закони, както и решенията на Kúria (Върховен съд), по-конкретно неговото Решение № 2/2014 PJE, не са имали за последица да наложат изменението ex tunc на клаузите относно валутния риск, които вече са били включени в съществуващите договори. Така Kúria (Върховен съд) приел, че националният съд има задачата да прецени ясния и разбираем характер на текста на всяка клауза, която този съд следва да прецени в приложение на член 4, параграф 2 от Директива 93/13. Разпоредбите на закони DH 1 и DH 3 не са изменили съдържанието на това решение на Kúria (Върховен съд).

36 Що се отнася до петия въпрос OTP Bank изтъква, че Съдът вече е приел, че по силата на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд е длъжен да разгледа служебно неравноправния характер на договорна клауза. Доколкото по този аспект между страните няма спор, това нямало връзка с действителността на спора.

37 Следва веднага да се припомни, че в съответствие с постоянната практика на Съда въпросите, които са свързани с тълкуването на правото на Съюза и са поставени от националния съд в нормативната и фактическа рамка, която той определя съгласно своите правомощия и проверката на чиято точност не е задача на Съда, се ползват с презумпция за релевантност. Съдът може да откаже да се произнесе по отправеното от национална юрисдикция запитване само ако е съвсем очевидно, че искането тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство, когато проблемът е от хипотетично естество или още когато Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси (вж. в този смисъл решение от 17 април 2018 г., Krüsemann и др., C-195/17, C-197/17—C-203/17, C-226/17, C-228/17, C-254/17, C-274/17, C-275/17, C-278/17—C-286/17 и C-290/17—C-292/17, EU:C:2018:258, т. 24 и цитираната съдебна практика).

38 Що се отнася до твърдението на OTP Bank, че закони DH 1 и DH 3 не изменят положението на потребителя, що се отнася до валутния риск, и че поради това въпросите имат хипотетичен характер, следва да се посочи, че запитващата юрисдикция сочи по същество, че приемането на тези закони има все пак известно отражение върху този риск.

39 Безспорно от предоставените на Съда материали по делото, включително самия акт за преюдициално запитване, следва, че съществуването на подобен риск произтича от самото естество на договора, който в конкретния случай е изразен по-специално в точка 4.7.1 от разглеждания договор за заем, съгласно която длъжникът е длъжен да изпълни задълженията си за плащане във валутата на заема, като преведе насрещната стойност в унгарски форинти, изчислена по курс „продава“ на валутата в деня на падежа.

40 При все това според запитващата юрисдикция член 3, параграф 2 от Закон DH 1, по силата на който нищожната клауза относно разликата между курс „купува“ и курс „продава“ се замества с разпоредба, налагаща прилагането на официалният обменен курс, определен от Националната банка на Унгария за съответната валута, както и член 10 от Закон DH 3, съгласно който

договорите за заем във валута се конвертират в договори, сключени в унгарски форинти, като валутният курс към момента на това конвертиране е фиксиран като средна стойност, все още имат за последица, че на практика валутният риск продължава да се носи от потребителя.

41 Изтъкнатата в точка 37 от настоящото решение презумпция за релевантност не би могла да се обори с простото обстоятелство, че една от страните по главното производство оспорва тълкуването на разпоредбите на националното право, което прави запитващата юрисдикция, и поради това релевантността на преюдициалните въпроси за решаването на спора в главното производство. Всъщност националният съд е единствено компетентен да установи и прецени обстоятелствата по спора, както и да тълкува и да приложи националното право (решение от 8 юни 2016 г., Hünnebeck, C-479/14, EU:C:2016:412, т. 36 и цитираната съдебна практика).

42 Що се отнася до петия въпрос, запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали практиката на Съда относно задължението за националния съд при определени обстоятелства да разгледа служебно основания, които страните не са повдигнали пред него, се прилага и в дело като това по главното производство, в което потребителят не е ответник, а ищец.

43 В това отношение е достатъчно да се припомни, че независимо от наличието на практика на Съда, която разрешава разглеждания правен въпрос, ако считат за уместно, националните юрисдикции запазват пълна свобода да сезират Съда, без това дали разпоредбите, чието тълкуване е поискано, вече са били тълкувани от Съда, да води до отпадане на компетентността на Съда да се произнесе отново (решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 21 и цитираната съдебна практика).

44 В конкретния случай не изглежда по очевиден начин, че поисканото тълкуване на правото на Съюза няма никаква връзка с действителността или с предмета на спора по главното производство, нито че проблемът е хипотетичен, нито че Съдът не разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна, за да бъде полезен с отговора на поставените му въпроси.

45 Следва, че преюдициалните въпроси са допустими.

По първия въпрос

46 С първия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали посоченото в член 3, параграф 1 от Директива 93/13 понятие „договорна клауза [,която] не е индивидуално договорена“, трябва да се тълкува в смисъл, че то обхваща по-конкретно договорна клауза, изменена със задължителна национална законодателна разпоредба, каквато е член 3, параграф 2 от Закон DH 1 във връзка с член 10 от Закон DH 3, приета след сключването на договор за заем с потребител, с цел да замени съдържаща се в посочения договор нищожна клауза като наложи прилагането на фиксиран от Националната банка валутен курс за изчисляването на непогасената част от заема.

47 Съгласно член 3, параграф 2 от посочената директива винаги се счита за индивидуално договорена клауза, която не е била съставена предварително и следователно потребителят е имал възможност да повлияе на нейното съдържание.

48 В конкретния случай, поради това че разглежданите в главното производство клаузи са били наложени от националния законодател, е очевидно, че страните по договора не са ги договорили индивидуално.

49 При това положение на първия въпрос следва да се отговори, че посоченото в член 3, параграф 1 от Директива 93/13 понятие „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“, трябва да се тълкува в смисъл, че обхваща по-конкретно договорна клауза, изменена със задължителна национална законодателна разпоредба, приета след сключването на договор с потребител с цел да замени съдържаща се в посочения договор нищожна клауза.

По втория въпрос

50 Следва да се подчертае като предварителна бележка, както вече беше посочено в точка 39 от настоящото решение и както става ясно от преддадената на Съда преписка, че в конкретния случай наличието на валутен риск произтича от самото естество на разглеждания договор за заем, по-специално от точка 4.7.1 от него. При все това според запитващата юрисдикция запазването на този валутен риск произтича също поне отчасти от прилагането на член 3, параграф 2 от Закон DH 1 във връзка с член 10 от Закон DH 3, доколкото с тези разпоредби на националното право се извършва изменение на действащите договори, изразяващо се в замяната на обменния курс на валутата, в която договорът е бил сключен, с официалния валутен курс, фиксиран от Националната банка на Унгария.

51 Така следва да се приеме, че с втория си въпрос юрисдикцията по същество иска да се установи дали член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че приложното поле на тази директива обхваща клаузите, изменени по силата на задължителните разпоредби на националното право, приети след сключването на договор за заем с потребител и целящи да заменят нищожна клауза от същия, като налагат фиксиран от Националната банка официален валутен курс за изчисляването на непогасената част от заема, като същевременно запазва валутния риск в тежест на потребителя в случай на обезценяване на националната парична единица спрямо чуждестранната валута, в която заемът е бил отпуснат.

52 Следва да се припомни, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13, визиращ клаузите, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, въвежда изключване от приложното поле на същата. Съдът вече е постановил, че това изключване се прилага при наличие на две условия. От една страна, договорната клауза трябва да отразява законова или подзаконова разпоредба, и от друга страна, тази разпоредба трябва да е задължителна (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 27 и 28 и цитираната съдебна практика).

53 Това изключване на действието на режима по Директива 93/13 се обяснява с факта, че по принцип може с основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по някои договори (вж. в този смисъл решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 28).

54 При все това Съдът също е приел, че национална юрисдикция трябва да отчита факта, че с оглед по-специално на целта на посочената директива, а именно защита на потребителите срещу неравноправни клаузи, включени от продавачи или доставчици в сключени с тях договори, въведеното в член 1, параграф 2 от същата директива изключение трябва да се тълкува стриктно (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 31 и цитираната съдебна практика).

55 Що се отнася по-специално до посочената цел, както и до общата структура на Директива 93/13, предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната на потребителите защита, тази директива задължава държавите членки, от една страна, по силата на член 6, параграф 1 от нея да предвидят, че „включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя“, и от друга страна, както става ясно от член 7, параграф 1 от нея, да предвидят

подходящи и ефективни мерки „за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“ (вж. в този смисъл решение от 21 април 2016 г., Radlinger и Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, т. 98 и цитираната съдебна практика).

56 Що се отнася по-специално до член 6, параграф 1 от Директива 93/13, Съдът вече е отсъдил, че макар тази разпоредба да изисква държавите членки да предвидят неравноправните клаузи да не са обвързващи за потребителя „при условията на тяхното национално право“, това не променя факта, че уредената с националното право защита, гарантирана на потребителите с Директива 93/13, не би могла да изменя обхвата, а следователно и същността на тази защита (вж. в този смисъл решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 64 и 65).

57 В конкретния случай е безспорно, че член 3 от Закон DH 1 и член 10 от Закон DH 3 са били приети след сключването на договори за заем, изразени в чуждестранна валута, тъй като националният законодател е счел за неравноправна клаузата за разликата между курс „купува“ и курс „продава“, която подобни договори по принцип съдържат, и в този контекст е решил да замени валутния курс, фиксиран съгласно договорните условия, с валутен курс, определен от Националната банка на Унгария.

58 От материалите, с които Съдът разполага, следва, че тези закони са били приети в особен контекст, доколкото те са основани на постановеното в интерес на уеднаквяване на правото решение на Kúria (Върховен съд) № 2/2014 PJE, с което тази юрисдикция се е произнесла по неравноправния характер или презумпцията за неравноправен характер на клаузите за разликата между курс „купува“ и курс „продава“ и по възможността за едностранно изменение, съдържащи се в договорите за кредит или за заем, изразени в чуждестранна валута и сключени с потребителите.

59 От акта за преюдициално запитване следва, че както посоченото решение на Kúria (Върховен съд), така и Закон DH 1 се основават на решението от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

60 В точка 82 от това решение Съдът е приел, че при определени обстоятелства заместването на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, доколкото съгласно постоянната съдебна практика посочената разпоредба цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, а не да обяви недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи.

61 Всъщност, ако не беше позволено на националния съд да замени неравноправна клауза, без която съответният договор не би могъл да продължи да съществува, с диспозитивна разпоредба на националното право, този съд би бил принуден да обяви недействителността на договора в неговата цялост. Това би могло да доведе до излагане на потребителя на особено неблагоприятни последици, доколкото такава недействителност поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по заема в размери, които вероятно биха превишили финансовите възможности на потребителя и по този начин биха поставили в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори (вж. в този смисъл решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 83 и 84).

62 Що се отнася обаче до делото по главното производство, от материалите, с които разполага Съдът, следва, че като замества по силата на член 3, параграф 2 от Закон DH 1 и на член 10 от Закон DH 3, клаузата относно разликата между курс „купува“ и курс „продава“, с клауза,

предвиждаща, че определеният от Националната банка на Унгария валутен курс в сила към датата на падежа, се прилага между страните по договора, националният законодател е искал да определи някои условия относно задълженията, съдържащи се в договорите за заем от този тип.

63 В това отношение, Съдът вече е постановил, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че тази директива не се прилага към посочените в договор между потребител и продавач или доставчик условия, които са определени с национална правна уредба (вж. в този смисъл определение от 7 декември 2017 г., Woonhaven Antwerpen, C-446/17, непубликувано, EU:C:2017:954, т. 31).

64 От това следва, че договорни клаузи като посочените в точка 62 от настоящото решение, отразяващи задължителни законодателни разпоредби, не биха могли да попадат в приложното поле на Директива 93/13.

65 При все това подобно съображение не означава, че друга договорна клауза, като тази относно валутния риск, също изцяло е изключена от приложното поле на тази директива и следователно не би могла да се разгледа с оглед на тази директива.

66 Всъщност, както беше припомнено в точка 54 от настоящото решение, член 1, параграф 2 от Директива 93/13 се тълкува стриктно. Така фактът, че някои клаузи, отразяващи законодателни разпоредби, не попадат в приложното поле на тази директива, не означава, че валидността на други клаузи, посочени в същия договор и които не са визирани от законодателни разпоредби, не би могла да се преценява от националния съд с оглед на посочената директива.

67 В конкретния случай от предадената на Съда преписка става ясно, че измененията, произтичащи от член 3, параграф 2 от Закон DH 1 и от член 10 от Закон DH 3, не са целели да определят изцяло въпроса за валутния риск, що се отнася до периода между момента на сключването на разглеждания договор за заем и неговото конвертиране в унгарски форинти по силата на Закон DH 3.

68 За договорните клаузи, отнасящи се до въпроса за валутния риск и които не са обхванати от тези законодателни изменения, от практиката на Съда следва, че подобни клаузи спадат към член 4, параграф 2 от Директива 93/13, избягвайки единствено преценката на техния неравноправен характер, ако след самостоятелно изследване на всеки отделен случай компетентната национална юрисдикция приеме, че са били изразени от продавача или доставчика на ясен и разбираем език (решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 43).

69 Освен това фактът, че по този начин условията относно разликата между курс „купува“ и курс „продава“ са изключени от приложното поле на Директива 93/13 по силата на член 1, параграф 2 от нея, не пречи изискванията, произтичащи от член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от тази директива, както и от практиката на Съда, припомнена в точки 32—34 от решение от 31 май 2018 г., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, да остават приложими за всички останали въпроси, обхванати от тази директива, и по-конкретно за процесуалните правила, позволяващи да се гарантира спазването на правата, които правните субекти черпят от посочената директива.

70 С оглед на гореизложеното на втория въпрос следва да се отговори, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че приложното поле на тази директива не обхваща клаузите, отразяващи задължителни разпоредби на националното право, които са вмъкнати след сключването с потребител на договор за заем с цел да заменят нищожна клауза в него, налагайки фиксиран от Националната банка валутен курс. При все това клауза относно валутния риск като разглежданата в главното производство не е изключена от посоченото приложно поле по силата на тази разпоредба.

По третия въпрос

71 С третия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорните клаузи да бъдат съставени на ясен и разбираем език, предполага кредитната институция да предостави подробна информация относно валутния риск, включваща анализ на рисковете във връзка с икономическите последици, които биха могли да произтекат от обезценяване на националната парична единица спрямо чуждестранната валута, в която е изразен заемът.

72 В това отношение, макар запитващата юрисдикция да е единствено компетентна да се произнесе по квалификацията на клаузите с оглед на особените обстоятелства по разглежданото дело, това не променя факта, че Съдът е компетентен да изведе от разпоредбите на Директива 93/13, по-специално от член 4, параграф 2 от нея, критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорните клаузи от гледна точка на разпоредбите на Директивата (решение от 23 април 2015 г., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, т. 28 и цитираната съдебна практика).

73 В това отношение в контекста на договори за заем, изразени в чуждестранна валута, от практиката на Съда следва, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорните клаузи да са съставени на ясен и разбираем език, не би могло да бъде ограничено единствено до разбираемия характер на тези клаузи от формална и граматическа гледна точка (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 44 и цитираната съдебна практика).

74 Що се отнася до кредитите в чуждестранна валута като разглеждания в главното производство, трябва е да се подчертае, както напомня Европейският съвет за системен риск в своята Препоръка ESCP/2011/1 от 21 септември 2011 година относно предоставяне на кредити в чуждестранна валута (ОВ C 342, 2011 г., стр. 1), че финансовите институции трябва да предоставят на кредитополучателите достатъчна информация, която да позволява на кредитополучателите да вземат решения, основани на добра информираност и благоразумие, и следва да включва като минимум влиянието върху вноските на драстично обезценяване на законното платежно средство на държавата членка, в която се намира местожителството или седалището на кредитополучателя, както и на увеличаването на чуждестранния лихвен процент (Препоръка A — Осведоменост на кредитополучателите за рисковете, точка 1) (решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 49).

75 По-специално, кредитополучателят трябва, от една страна, да е добре осведомен, че със сключването на договор за кредит в чуждестранна валута той се излага на определен риск, свързан с обменния курс, който евентуално ще му бъде икономически трудно да понесе при обезценяване на валутата, в която получава доходите си, спрямо чуждестранната валута, в която е отпуснат заемът. От друга страна, продавачът или доставчикът, в случая банковата институция, трябва да представи възможните промени в обменните курсове и рисковете, свързани с вземането на кредит в чуждестранна валута (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 50).

76 Накрая, както е уточнено в двадесето съображение от Директива 93/13, важно е потребителят да е имал действително възможността да се запознае с всички клаузи на договора. Всъщност информацията, предоставена своевременно преди сключването на договора, относно договорните условия и последиците от посоченото сключване, е от основно значение за потребителя, за да реши дали да се обвърже договорно с условия, изготвени предварително от продавача или доставчика (вж. в този смисъл решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 70 и цитираната съдебна практика).

77 В конкретния случай с оглед на предходното юрисдикцията има задачата да отчита по-конкретно присъствието в разглеждания договор за заем на точка 10 от него, озаглавена „Декларация за уведомяване за риска“, чието съдържание е посочено в точка 19 от настоящото решение, във връзка с евентуална допълнителна информация, предоставена преди сключването на този договор. Във връзка с последното от представените на Съда документи става ясно, че заемателите са получили по-конкретно допълнителна информационна бележка относно валутния риск, съдържаща конкретни примери за изчисляване на риска в случай на обезценяване на унгарския форинт спрямо швейцарския франк, което при все това запитващата юрисдикция следва да провери.

78 С оглед на гореизложеното на третия въпрос следва да се отговори, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорната клауза да бъде съставена на ясен и разбираем език, задължава финансовите институции да предоставят на заемателите достатъчна информация, която да им позволява да вземат решения, основани на добра информираност и благоразумие. В това отношение това изискване означава, че потребителят разбира клауза относно валутния риск едновременно от формална и граматическа гледна точка, но и по отношение на конкретния ѝ обхват в смисъл, че среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, може не само да установи възможното обезценяване на националната валута спрямо чуждестранната валута, в която е сключен заемът, но и да прецени потенциално значимите икономически последици от подобна клауза върху финансовите си задължения.

По четвъртия въпрос

79 С четвъртия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 4 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че ясният и разбираем характер на договорните клаузи трябва да се преценява чрез позоваване към момента на сключването на договора на всички обстоятелства по неговото сключване, също както и на останалите клаузи на договора, въпреки че в един по-късен момент националният законодател е обявил или презумирал тези клаузи за неправомерни и недействителни.

80 От текста на член 4, параграф 1 от Директива 93/13 следва, че когато въпросната клауза се отнася до определянето на основния предмет на договора, за преценката дали тази клауза е съставена на ясен и разбираем език по смисъла на член 4, параграф 2 от същата директива, следва да се вземат предвид по-конкретно всички клаузи на договора, които са били посочени в него в момента на сключването му, при положение че именно в този момент потребителят решава дали да се обвърже договорно с условия, изготвени предварително от продавача или доставчика.

81 От това следва, що се отнася до делото по главното производство, че последващото влизане в сила на закони DH 1, DH 2 и DH 3, доколкото те са изменили по задължителен начин и ex tunc някои клаузи, съдържащи се във въпросния договор за заем, не е сред обстоятелствата, които запитващата юрисдикция трябва да отчита в рамките на преценката на прозрачния характер на клаузата относно валутния риск.

82 Следва, че запитващата юрисдикция има задачата да вземе предвид всички обстоятелства по делото в главното производство, както те са съществували към момента на сключването на договора.

83 При това положение на четвъртия въпрос следва да са отговори, че член 4 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че налага ясният и разбираем характер на договорните клаузи да се преценява чрез позоваване към момента на сключването на договора на всички

обстоятелства около това сключване, също както и на всички останали клаузи на договора, независимо от обстоятелството, че в един по-късен момент националният законодател е обявил или презумирал тези клаузи за неравноправни и вследствие на това за недействителни.

По петия въпрос

84 С петия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че националният съд има задачата да извърши служебна преценка, вместо потребителя в качеството му на ищец, на евентуално неравноправния характер на клаузите на договор, който последният е сключил с продавач или доставчик.

85 Съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 държавите членки предвиждат, че включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи.

86 Освен това от член 7, параграф 1 във връзка с двадесет и четвъртото съображение от Директива 93/13 следва, че държавите членки трябва да осигурят на съдилищата и административните органи адекватни и ефективни средства, позволяващи им да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори. В това отношение Съдът е припомнил естеството и значението на обществения интерес от защита на потребителите, които са в положение на по-слаба страна спрямо продавачите или доставчиците (решение от 31 май 2018 г., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, т. 33 и цитираната съдебна практика).

87 Следва да се припомни с оглед на предходното, че когато разполага с необходимите за това правни и фактически данни, националният съд е длъжен служебно да преценява неравноправния характер на договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика (вж. в този смисъл решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, т. 43 и цитираната съдебна практика).

88 Това задължение на националния съд е считано за необходимо за осигуряването на ефективна защита на потребителя, в частност предвид немалкия риск той да не познава правата си или да среща затруднения при упражняването им (вж. в този смисъл решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, т. 31 и цитираната съдебна практика).

89 Освен това Съдът е постановил, че предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от Директива 93/13 защита на потребителите, член 6 от нея трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на норми от публичен ред във вътрешния правопорядък (вж. в този смисъл решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, т. 35 и цитираната съдебна практика).

90 От това следва, че търсената с Директива 93/13 защита налага, че когато разполага с необходимите за това правни и фактически данни, националният съд е длъжен служебно, включително, когато е уместно, вместо потребителя в качеството му на ищец, да направи проверка на евентуално неравноправния характер на клаузите на договор, сключен между продавач или доставчик и този потребител.

91 Вследствие на това на петия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че когато разполага с необходимите за това правни и фактически данни, националният съд има задачата да извърши служебна преценка, вместо потребителя в качеството му на ищец, на евентуално неравноправния характер на договорна клауза.

По съдебните разноски

92 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (втори състав) реши:

1) **Посоченото в член 3, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори понятие „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“, трябва да се тълкува в смисъл, че обхваща по-конкретно договорна клауза, изменена със задължителна национална законодателна разпоредба, приета след сключването на договор с потребител с цел да замени съдържаща се в посочения договор нищожна клауза.**

2) **Член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че приложното поле на тази директива не обхваща клаузите, отразяващи задължителни разпоредби на националното право, които са вмъкнати след сключването с потребител на договор за заем с цел да заменят нищожна клауза в него, налагайки фиксиран от Националната банка на Унгария валутен курс. При все това клауза относно валутния риск като разглежданата в главното производство не е изключена от посоченото приложно поле по силата на тази разпоредба.**

3) **Член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че изискването договорната клауза да бъде съставена на ясен и разбираем език, задължава финансовите институции да предоставят на заемателите достатъчна информация, която да им позволява да вземат решения, основани на добра информираност и благоразумие. В това отношение това изискване означава, че потребителят разбира клауза относно валутния риск едновременно от формална и граматическа гледна точка, но и по отношение на конкретния ѝ обхват в смисъл, че среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, може не само да установи възможното обезценяване на националната валута спрямо чуждестранната валута, в която е сключен заемът, но и да прецени потенциално значимите икономически последици от подобна клауза върху финансовите си задължения.**

4) **Член 4 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че налага ясният и разбираем характер на договорните клаузи да се преценява чрез позоваване към момента на сключването на договора на всички обстоятелства около това сключване, също както и на всички останали клаузи на договора, независимо от обстоятелството, че в един по-късен момент националният законодател е обявил или презумирал тези клаузи за неравноправни и вследствие на това за недействителни.**

5) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че когато разполага с необходимите за това правни и фактически данни, националният съд има задачата да извърши служебна преценка, вместо потребителя в качеството му на ищец, на евентуално неравноправния характер на договорна клауза.

Подписи